

UDC 37.015.31:796.853.23-057.874
DOI 10.35433/pedagogy.2(109).2022.64-77

THE INFLUENCE OF JUDO ON THE MORAL AND VOLUNTARY EDUCATION OF SENIOR SCHOOL STUDENTS

H. P. Hryban*, V. A. Filina**

In the process of educating modern schoolchildren, martial arts classes become important, namely judo classes, which can be used to develop not only physical qualities and abilities, but also moral and volitional characteristics, the development of which significantly affects the formation of a personality. The article considers the results of experimental work on the implementation of the technology of moral and volitional education of high school students who practice judo. The technology of moral and volitional upbringing of children by means of judo included three stages: value-oriented; development and harmonization; improvement and generalization of moral and volitional qualities. At all stages, the emphasis of the predominant action shifted to the structural components of the moral and volitional sphere: cognitive, emotional, volitional, motivational, and behavioral. The purpose and objectives of the above-mentioned stages determined the specifics of sports activities, the role and position of the coach-tutor, forms, and methods of education, as well as features of pedagogical interaction with parents and school, aimed at improving the moral and volitional education of young judokas. Thus, the need for pedagogical justification of teaching judo to students determines the relevance of our study, which identified pedagogical conditions, as well as identified the core elements of the technology of moral and volitional education of students by judo, which became the novelty of the research. The following research methods were used to solve the problems: analysis and synthesis of scientific and methodological sources on the peculiarities of the development of moral and volitional qualities; pedagogical observation.

It is established that the most important sources of moral and volitional formation of student youth at the initial stage of classes are the study of history, jute etiquette. Collective development of etiquette leads to group self-regulation. Students willingly participate in the process of self-control and control of group behavior.

For an objective assessment of the moral and volitional upbringing of students also developed criteria and indicators determined by the purpose of the formation of the moral and volitional sphere of the student's personality. Improvement of moral and volitional qualities and experience of moral and volitional behavior was carried out.

Key words: judo, moral and volitional education, technology, martial arts, students, sports.

* Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor
(Zhytomyr Ivan Franko State University)
gribang@ukr.net
ORCID: 0000-0002-9049-1485

** PhD student
(Zhytomyr Ivan Franko State University)
valentinafilinabest@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1244-0543

ТЕХНОЛОГІЯ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ З ДЗЮДО

Г. П. Грибан, В. А. Філіна

У процесі виховання сучасних учнів особливої значущості набувають заняття спортивними єдиноборствами, а саме, заняття з дзюдо, за допомогою яких можна розвивати не лише фізичні якості та здібності, а й морально-вольові якості, розвиток яких значно впливає на формування та становлення особистості. У статті подано результати експериментальної роботи з реалізації технології морально-вольового виховання учнів-старшокласників в процесі занять з дзюдо. Технологія морально-вольового виховання учнів засобами дзюдо включала в себе три етапи: ціннісно-орієнтаційний; розвитку та гармонізації; вдосконалення та генералізації морально-вольових якостей. На всіх етапах увага акцентувалась на структурних компонентах морально-вольової сфери: когнітивний, емоційний, вольовий, мотиваційний та поведінковий. Мета та завдання вище зазначених етапів визначали специфіку спортивної діяльності, роль та позицію тренера-педагога, форми і методи виховання, а також особливості педагогічної взаємодії з батьками та школою, спрямованої на підвищення ефективності морально-вольового виховання учнів-дзюдоїстів. Необхідність педагогічного обґрунтування викладання дзюдо учням визначає актуальність проведеного дослідження, під час якого було виявлено педагогічні умови, розроблено та апробовано технологію морально-вольового виховання учнівської молоді засобами дзюдо, що і стало новизною дослідження. Для вирішення завдань було використано методи дослідження: аналіз науково-методичних джерел щодо особливостей розвитку морально-вольових якостей, педагогічне спостереження, бесіди, аналіз навчально-тренувальних занять, педагогічний формувальний експеримент.

Встановлено, що найважливішими джерелами морально-вольового виховання учнівської молоді на початковому етапі занять є вивчення історії та етикету дзюдо. Колективне освоєння етикету спричиняє групову саморегуляцію. Учні охоче включаються до процесу самоконтролю та контролю поведінки членів групи. Для об'єктивної оцінки морально-вольової вихованості учнів були розроблені критерії та показники, зумовлені метою діяльності з формування морально-вольової сфери особистості учня. Здійснено вдосконалення морально-вольових якостей та досвіду морально-вольової поведінки учнів старшого шкільного віку.

Ключові слова: дзюдо, морально-вольове виховання, технологія, спортивне єдиноборство, учні, спорт.

Introduction of the issue. One of the main tasks of modern education in Ukraine is to raise an educated, creative, highly moral, strong-willed, comprehensively, and harmoniously developed personality. The above-mentioned indicators are laid down in the state standards of general secondary education, as well as in the foundations of the modernization of the physical education (PE) system, which is reflected in the current state documents, namely: the National Doctrine of the Development of Education of Ukraine in the 21st Century, the Laws of Ukraine "On Education", "On Higher Education", "About physical culture and sports". At the same time, the system of moral and volitional qualities of high school students is formed in the process of accumulating individual experience under

Постановка проблеми. Одним з головних завдань сучасної освіти в Україні є – виховати освічену, творчу, високоморальну, зі сформованими вольовими якостями, всебічно та гармонійно розвинену особистість. Вище зазначені орієнтири закладено в державні стандарти загальної середньої освіти, а також в основи модернізації системи фізичного виховання, що відображено в чинних державних документах: Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, Законах України "Про освіту", "Про вищу освіту", "Про фізичну культуру та спорт". Водночас, система морально-вольових якостей старшокласників формується в процесі накопичення індивідуального досвіду під впливом соціальної сфери,

the influence of the social sphere, education and upbringing, as well as during physical education and sports [6]. In the process of education of modern students, martial arts classes are proved to be significantly effective, namely the ones focused on judo, with the help of which it is possible to develop not only physical qualities and abilities, but also enhance moral sphere and willpower, the development of which significantly affects the formation of a personality. The need for a pedagogical justification of teaching judo to students determines the relevance of our research, during which pedagogical conditions were identified, the technology of moral and volitional education of student youth using judo was developed and tested, which indicates the novelty of the research.

Current state of the issue. Having analyzed the scientific sources on the issue of education of school-age children, a number of works of modern researchers [1; 3; 5] revealed a close connection between moral and physical education, which indicates the possibility of forming moral qualities in the process of physical education. Various aspects of moral and volitional education in sports activities were studied by Н.Р. Нрыбан [2], V.V. Zhelanova [4], О.Р. Krainiuk [5], Yu. Kovalova [6], А.А. Ponomarov [8], М.О. Sarnavskiy [9] and other. Even though PE and sports activities have great educational potential, it is not always practically used as one of the means of education and development of a student [2; 6]. At the same time, the harmonious connection of the moral and volitional properties of an individual determined the appearance in pedagogy of such a direction of education as moral-willed [7].

It should be noted that we consider the moral and volitional education of student youth by means of judo as a purposeful process of forming the moral and volitional qualities and behavioral experience of children, based on overcoming the difficulties of sports activities, studying the traditions of this martial art, including communication of students in a sports team, as well as positive impact of coach on their trainees. The structure of moral and volitional education is represented by the

навчання та виховання, а також під час занять фізичною культурою та спортом [6]. У процесі виховання сучасних учнів значущими є заняття спортивними єдиноборствами, а саме заняття з дзюдо, за допомогою яких можна розвивати не лише фізичні якості та здібності, а й морально-вольові якості, розвиток яких істотно впливає на формування та становлення особистості. Необхідність педагогічного обґрунтування викладання дзюдо учням визначає актуальність проведеного нами дослідження, під час якого було виявлено педагогічні умови, розроблено та апробовано технологію морально-вольового виховання учнівської молоді засобами дзюдо, що і стало новизною дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проаналізувавши літературу з проблеми виховання дітей шкільного віку, у низці праць сучасних науковців [1; 3; 5] було виявлено тісний зв'язок морального виховання з фізичним, можливість формування моральних якостей у процесі занять фізичною культурою та спортом. Різні аспекти морально-вольового виховання в спортивній діяльності досліджувалися Г.П. Грибаном [2], В.В. Желановою [4], О.П. Крайнюк [5], Ю. Ковальновою [6], А.А. Пономарьовим [8], М.О. Сарнавським [9] та ін. Незважаючи на те, що фізкультурно-спортивна діяльність має великий виховний потенціал, на практиці вона не завжди використовується як один із засобів виховання та розвитку учнів [2; 6]. В той же час, органічний зв'язок моральних та вольових властивостей особистості визначив появу в педагогіці такого напрямку виховання як морально-вольове [7].

Слід зазначити, що морально-вольове виховання учнівської молоді засобами дзюдо розглядається нами як цілеспрямований процес формування морально-вольових якостей та досвіду поведінки дітей, на основі подолання труднощів спортивної діяльності, вивчення традицій цього бойового мистецтва, спілкування учнів у спортивному колективі, а також позитивного впливу тренера на учнів.

unity of cognitive, emotional, volitional, motivational-need and behavioral components. As a result of educational interaction, changes occur in the student, which are manifested in the formation and development of moral and volitional qualities. Thus, some scientists [8-10] define the moral and volitional qualities of an individual as complex socially determined personal manifestations that allow an individual to resolve internal contradictions between their own feelings and desires, the perceived demands of society and real actions.

Aim of research is to reveal the effectiveness of the technology of moral and volitional education of high school students during judo classes.

Research objectives:

1. To analyze the data of the scientific and methodical literature on issues of moral and volitional education of high school students.

2. To identify pedagogical conditions that contribute to the development of moral and volitional qualities of student youth.

3. To develop and implement the technology of moral and volitional education of high school students during judo classes.

Research methods: analysis of scientific and methodical literature, pedagogical observation, conversations, analysis of educational and training sessions, pedagogical formative experiment. The research was conducted in 2020-2021 based on the sports complex "Dynamo", Zhytomyr; 27 students of grades 10-11 took part in the research. Indicators of moral and volitional education were evaluated according to a 12-point system: 1-6 – low; 7-9 – average; 10-12 – high.

Results and discussion. The analysis of the problem of the moral-willful education of students in physical culture and sports activities and their own experience of classes allowed to identify a number of pedagogical conditions for the moral-willful education of students by the means of oriental martial arts (judo), namely: 1) the formation of students' ideas about the model of moral-willful behavior of a judoka athlete; 2) organization of students' activities to form the experience of moral

Структура морально-вольового виховання представлена єдністю когнітивного, емоційного, вольового, мотиваційно-потребового та поведінкового компонентів. Внаслідок виховної взаємодії в учня відбуваються зміни, що проявляються у формуванні та розвитку морально-вольових якостей. Так деякі науковці [8-10] визначають морально-вольові якості особистості як складні соціально-детерміновані особистісні прояви, які дозволяють особистості вирішувати внутрішні суперечності між власними почуттями та бажаннями, усвідомленими вимогами суспільства та реальними вчинками.

Мета дослідження – розкрити ефективність технології морально-вольового виховання учнів старшого шкільного віку в процесі занять з дзюдо.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати дані науково-методичної літератури щодо питань морально-вольового виховання учнів старшого шкільного віку.

2. Виявити педагогічні умови, які сприяють розвитку морально-вольових якостей учнівської молоді.

3. Розробити та упровадити технологію морально-вольового виховання учнів старшого шкільного віку в процесі занять з дзюдо.

Для вирішення завдань було використано такі **методи дослідження:** аналіз науково-методичної літератури, педагогічне спостереження, бесіди, аналіз навчально-тренувальних занять, педагогічний формувальний експеримент. Дослідження проведені в 2020-2021 рр. на базі спортивного комплексу "Динамо", м. Житомир. У дослідженні брали участь 27 учнів 10-11 класів. Показники морально-вольового виховання оцінювалися за 12 бальною системою: 1-6 – низький; 7-9 – середній; 10-12 – високий.

Виклад основного матеріалу. Аналіз проблеми морально-вольового виховання учнів у фізкультурно-спортивній діяльності та власний досвід занять дозволили виділити низку педагогічних умов морально-вольового виховання учнів засобами східного єдиноборства – дзюдо, а саме: 1) формування в учнів

and volitional behavior; 3) ensuring the pedagogical interaction of the coach with the family and the school to create a holistic educational environment; 4) diagnosis of individual characteristics of students' moral and volitional behavior; 5) creation of conditions for the formation of moral and volitional qualities.

Considering the pedagogical conditions, the technology of moral and volitional education of students during judo classes was developed and experimentally tested. The technology of moral and volitional education of students consisted of three main stages: value-oriented; development and harmonization; improvement and generalization of moral and volitional qualities. At all stages the attention of coach (educator) was focused on the formation of structural components of the moral-volitional sphere: cognitive, emotional, volitional, motivational, and behavioral. The purpose and tasks of the above-mentioned stages determined the specifics of sports activities, the role of the teacher (coach), forms and methods of education, interaction with parents and the school to increase the effectiveness of the moral and volitional education of judo trainees.

The 1st stage – value orientation, the duration of which is six months, was aimed at the initial training of judo and included: familiarization of students with the history and traditions of judo, training in basic martial arts techniques, performance and training of basic warm-up exercises and general physical training, mastering special terminology, familiarization with the etiquette and rules of behavior of a judoka, involvement in the sports regime. The first days, weeks, and months of judo classes are of the greatest importance for the moral and volitional education of a student. Each stage of the technology solved its tasks of forming the moral and volitional potential of judo trainees (Table 1).

уявленнь про зразок морально-вольової поведінки спортсмена-дзюдоїста; 2) організація діяльності учнів із формування досвіду морально-вольової поведінки; 3) забезпечення педагогічної взаємодії тренера з сім'єю та школою для створення цілісного виховного середовища; 4) діагностика індивідуальних особливостей морально-вольової поведінки учнів; 5) створення умов для формування морально-вольових якостей.

З урахуванням педагогічних умов було розроблено та експериментально перевірено технологію морально-вольового виховання учнів в процесі занять дзюдо. Технологія морально-вольового виховання учнів складалася із трьох етапів: ціннісно-орієнтаційний; розвитку та гармонізації; вдосконалення та генералізації морально-вольових якостей. На всіх етапах увага тренера-викладача акцентувалася на формуванні структурних компонент морально-вольової сфери: когнітивному, емоційному, вольовому, мотиваційному та поведінковому. Мета та завдання вище зазначених етапів визначали специфіку спортивної діяльності, роль викладача, форми та методи виховання, взаємодію з батьками та школою для підвищення ефективності морально-вольового виховання учнів-дзюдоїстів.

I етап – ціннісно-орієнтаційний, тривалість якого становить шість місяців, був спрямований на початкове навчання дзюдо та передбачав: ознайомлення учнів з історією та традиціями дзюдо, навчання базової техніки бойового мистецтва, виконання та навчання основних вправ розминки та загальної фізичної підготовки, освоєння спеціальної термінології, ознайомлення з етикетом і правилами поведінки дзюдоїста, залучення до спортивного режиму. Перші дні, тижні та місяці занять з дзюдо мають найважливіше значення для морально-вольового виховання школяра. Кожний етап технології вирішував свої завдання з формування морально-вольового потенціалу учнів-дзюдоїстів (табл. 1).

Table 1

Characteristics of the stages of the technology of moral and volitional education of judo students

Stages of technology realization	Aim and objective of each stage	Effect on the components of moral and volitional sphere	Types of collective activity which aimed at moral-willful education	Types of sports activities aimed at moral and volitional education
I Value-oriented	Actualization of moral and volitional potential	Cognitive and emotional	Joint learning of judo etiquette, disciplinary rules, and organizational requirements	Study of the warm-up complex and basic judo technique
II Development and harmonization	Consolidation of moral and volitional qualities in character traits	Motivational and willful	Participation in creative projects (festivities, events), organization of a summer camp	Competitions
III Improvement and generalization of moral willpower qualities	Creation of conditions for the realization of moral and volitional potential in sports and life activities	Behavioral	Instructor training, performance of squad commander duties at a sports camp	Preparation and participation in competitions, experience of refereeing

At the 1st stage, the pedagogical condition was manifested in the formation of students' ideas about the model of moral and volitional behavior of a judoka athlete. To do this, students' concepts of the purpose of judo lessons were corrected. Trainees were given explanations that judo classes are necessary for them, first, as a tool for self-improvement of physical and moral-willed qualities, character formation, humane and respectful attitude towards people. This stage also involved the formation of a sports team. Cohesion around the common goal and values of a sports team helps foster a sense of duty and responsibility to the team. In the table 2 presents the instrumental and interactive aspects of the sports team formation technology.

На I етапі педагогічна умова проявлялася у формуванні в учнів уявлень про зразок морально-вольової поведінки спортсмена-дзюдоїста. Для цього здійснювалася корекція уявлень учнів про мету занять з дзюдо. Учням надавалися пояснення, що заняття з дзюдо необхідні їм, в першу чергу, як інструмент самовдосконалення фізичних і морально-вольових якостей, формування характеру, гуманного та шанобливого ставлення до людей. Цей етап передбачав також формування спортивного колективу. Згуртованість навколо спільної мети та цінностей спортивної команди сприяє вихованню почуття обов'язку та відповідальності перед колективом. В табл. 2 представлені інструментальні та інтерактивні аспекти технології формування спортивного колективу.

Table 2

Interactive and instrumental aspects of sports team forming technology

Stages of technology realization	The position of the teacher, which determines the specificity of interpersonal "teacher-student" interaction	Forms and methods of education/upbringing	Conditions of pedagogical interaction with parents and school
I Value-oriented	Teacher-sensei (teacher in the broadest sense, bearer of judo traditions)	Persuasion, training, personal behavioral example	Creation of a non-controversial value environment
II Development and harmonization	Teacher-coach	Demand, encouragement and punishment, comparison, creation of pedagogical situations	Parents and teachers stimulate moral and volitional education
III Improvement and generalization of moral willpower qualities	Teacher-mentor	Pedagogical communication, assignment, trust	Parents and teachers support the desire of a student to achieve high results, monitor the performance during the assignments

The 2nd stage is the development and harmonization of moral and volitional education, aimed at the development of moral and volitional qualities, their consolidation in the student's character traits, as well as the harmonization of his/her moral and volitional potentials. If at the first stage of the technology realization the impact on the cognitive and emotional components of the moral-volitional sphere prevailed, then at the second stage the emphasis was directed to the motivational-volitional ones. The educational influence on the personality at this stage manifested itself in the formation of needs for moral and volitional behavior. The leading pedagogical conditions of the second stage were: 1) the organization of students' activities aimed at forming the experience of moral and willful behavior; 2) creation of educational situations that will contribute to stimulating the formation of moral and volitional qualities. Inclusion in social collective activities at this stage was aimed at motivating students to moral and volitional actions.

At the second stage of the technology realization, sports activity itself acquires a

II етап – розвитку та гармонізації морально-вольового виховання, спрямований на розвиток морально-вольових якостей, закріплення їх у рисах характеру учня, а також на гармонізацію його морального та вольового потенціалів. Якщо на першому етапі технології переважав вплив на когнітивний та емоційний компоненти морально-вольової сфери, то на другому етапі акценти спрямовувалися на мотиваційну та вольову. Виховний вплив на особистість на цьому етапі проявлявся у формуванні потреб у морально-вольовій поведінці. Провідними педагогічними умовами другого етапу стали: 1) організація діяльності учнів, спрямована на формування досвіду морально-вольової поведінки; 2) створення виховних ситуацій, що сприятимуть стимулюванню до формування морально-вольових якостей. Включення в соціальну колективну діяльність на цьому етапі було спрямовано на мотивування учнів до морально-вольових вчинків.

На другому етапі технології вирішальне значення у морально-

decisive importance in the moral and volitional development of judo students, namely: overcoming physical stress, following a sports regimen, participating in competitions, etc. Artificially created situations were used in the training process to simultaneously solve technical-tactical and educational tasks. The content of such situations was determined by the educational goal set by the coach, the most common and universally used situation was a match between unequal opponents. Pedagogical cases were modeled for the directed development of moral and volitional qualities. Simulations of intentional pedagogical situations have also been used to improve the self-esteem of less gifted or insecure students. Participation in competitions of various levels is of great importance for the moral and volitional education of judoka trainees, the main obstacles detected were as follows: the need to overcome high physical and psychological stress; compliance with competition regulations, such as necessity to wait for matches, obligation to wear blue or white kimono against the background of growing fatigue; system of penalties for violation of competition rules; the possibility of biased judging; adaptation to new conditions and venue of competitions; unpredictability in the opponent's actions; excitement etc.

At the second stage, the tasks of expanding students' knowledge of morality, will, moral-willed qualities were solved; conversations were held on the topics of moral education, such categories of ethics as good and evil, justice, dignity, honor were discussed. The most important tasks of the second stage of technology realization were: inclusion of students in collective social activities. The team of judo trainees was involved in sports, youth holidays, concerts and other events of various levels and scales. Situations in which students acted not only as an object, but also in the role of a subject of education, had a great educational effect.

The 3rd stage of technology realization implies improvement and generalization of moral and volitional qualities and relates to the period of sports enhancement. The training load increases, students

вольовому становленні учнів-дзюдоїстів набуває власне спортивна діяльність: подолання фізичних навантажень, дотримання спортивного режиму, участь у змаганнях тощо. Для одночасного вирішення техніко-тактичних та виховних завдань у тренувальному процесі використовувалися штучно створені ситуації. Зміст таких ситуацій визначався виховною метою, яку ставив тренер, найбільш універсальною була ситуація поєдинку нерівних суперників. Педагогічні ситуації моделювалися для спрямованого розвитку морально-вольових якостей. Моделювання навмисних педагогічних ситуацій також використовувалися з метою підвищення самооцінки менш обдарованих чи невпевнених у собі учнів. Важливого значення для морально-вольового виховання учнів-дзюдоїстів набуває участь у змаганнях різного рівня. Основними перешкодами під час змагань з дзюдо є: необхідність долати високі фізичні та психологічні навантаження; дотримання регламенту змагань, очікування поєдинків, перевдягання в кімоно синього чи білого кольорів на тлі наростаючої втоми; система покарань за порушення правил змагань; можливість необ'єктивного суддівства; адаптація до нових умов та місця проведення змагань; непередбачуваність у діях суперника; хвилювання тощо.

На другому етапі вирішувалися завдання з розширення знання учнів про моральність, волю, морально-вольові якості, проведено бесіди на теми морального виховання, обговорювалися такі категорії етики, як добро та зло, справедливість, гідність, честь. Найважливішими завданнями другого етапу технології були: включення учнів у колективну соціальну діяльність. Колектив учнів-дзюдоїстів був задіяний у спортивних, юнацьких, молодіжних святах, концертах та інших заходах різного рівня й масштабу. Великий виховний ефект мали ситуації в яких учні виступали не лише як об'єкт, а й у ролі суб'єкта виховання.

III етап – вдосконалення та генералізації морально-вольових якостей

participate in competitions of various levels. The best judokas go to all-Ukrainian and international championships. The tasks of the third stage are focused on the further improvement of moral and volitional education, namely on the formation of such personal qualities as courage, valor, heroism. The coach is tasked with achieving the manifestation of moral and strong-willed qualities in various spheres of life of judo trainees, including family and school life. The content of the third stage of the technology realization eliminates the pedagogical emphasis on the behavioral component of the moral and volitional sphere of the student's personality. Thus, the teacher is expected to act both as a coach and as a mentor – an older friend. The best judoka students helped the teacher in conducting classes and educating less experienced peers. Moreover, the implementation of the third stage was aimed at spreading the norms of judo ethics, sharing experiences of moral and volitional behavior in various circumstances of sports activities.

Among the features of sports activities at the third stage of technology realization, in addition to competitive and instructional activities, was the inclusion of students in refereeing training and competitive matches, which required students to be highly organized, disciplined, independent, honest, principled, independent, and sensitive. Thus, it led to the improvement of moral-willed qualities and the experience of moral-willed behavior, which determined the success of sports activities of judo students.

During the pedagogical formative experiment, control sections (initial, final) were carried out to track the dynamics of changes in the moral and volitional education of judo students of the experimental group. Criteria and indicators were developed for an objective assessment of the moral and volitional education of judo trainees, namely: 1. "Formation of moral and volitional qualities" that characterizes the moral and volitional potential of judo students – **primary (basic):** sense of duty, responsibility, purposefulness, perseverance, tenacity, courage, determination, endurance, self-

пов'язаний з періодом спортивного вдосконалення. Тренувальне навантаження зростає, учні виступають на змаганнях різного рівня. Найкращі дзюдоїсти виходять на всеукраїнські та міжнародні змагання. Завдання третього етапу технології полягають у подальшому вдосконаленні морально-вольового виховання, а саме в формуванні таких якостей особистості як мужність, відвага, героїзм. Тренером ставляться завдання домогтися прояву морально-вольових якостей у різних сферах життя учнів-дзюдоїстів, у тому числі в сім'ї та школі. Зміст третього етапу технології визначав усунення педагогічного акценту на поведінковий компонент морально-вольової сфери особистості учня. Вчитель на цьому етапі виступав і як тренер, і як наставник, старший товариш. Кращі учні-дзюдоїсти допомагали вчителю у проведенні занять, вихованні менш досвідчених учнів. Таким чином, реалізація третього етапу технології була спрямована на поширення норм етики дзюдо, обмін досвідом морально-вольової поведінки у різних обставинах спортивної діяльності.

До особливостей спортивної діяльності на третьому етапі технології, окрім змагальної та інструкторської діяльності було включення учнів в суддівство тренувальних і змагальних поєдинків, що вимагало від учнів високої організованості, дисциплінованості, самостійності, чесності, принциповості, незалежності та делікатності. Це призвело до вдосконалення морально-вольових якостей та досвіду морально-вольової поведінки, що визначало успішність здійснення спортивної діяльності учнів-дзюдоїстів.

Під час педагогічного формувального експерименту було здійснено контрольні зрізи (початковий, підсумковий) для відстеження динаміки змін морально-вольової вихованості учнів-дзюдоїстів експериментальної групи. Для об'єктивної оцінки морально-вольової вихованості учнів-дзюдоїстів були розроблені критерії та показники, а саме: 1. "Сформованість морально-вольових якостей" що характеризує морально-вольовий потенціал учнів-дзюдоїстів –

control; **secondary (complex):** independence, initiative, discipline, organization, principles, dedication, courage, heroism. 2. "Formation of the experience of moral-willed behavior", which determines the student's ability to realize the moral-willed potential, namely: the experience of moral-willed behavior in sports activities and behavior in the social environment. 3. "Formation of collectivist qualities", which characterized the participation of judo students in team competitions and team-based events. 4. "Theoretical knowledge of judo" is an important and integral part of the educational technology. The assimilation of the necessary system of knowledge, development of corresponding abilities and skills from the history and theory of judo training expanded and formed the students' scientific and cognitive potential, contributed to a better mastering of the technique and tactics of fighting, as well as formed the personality of an individual. 5. "General level of preparation in judo" identifies the level of preparation (physical, technical, tactical, psychological, theoretical) and the level of achievement of a judoka in sports competitions.

The pedagogical formative experiment (FE) was aimed at ensuring the process of moral and volitional education of judo students and provided for the fulfillment of certain conditions by both students and coaches:

- each student received the correct (from the point of view of moral and willful education) attitude towards the meaning of their martial arts training, i.e., forming in trainees the idea that judo classes were necessary for them as a tool for self-improvement of physical and moral qualities; formation of a strong-willed character; humane, generous and respectful attitude towards people;

- study of history, judo etiquette, group self-regulation, self-control and control of the behavior of group members;

- mastering the discipline, independence and organization at the initial stage of training, rational planning of the daily regime, preparation of equipment and sports hall for classes;

- constant interaction of the coach with

первинні (прості): почуття обов'язку, відповідальність, цілеспрямованість, наполегливість, завзятість, сміливість, рішучість, витримка, самовладання; вторинні (складні): самостійність, ініціативність, дисциплінованість, організованість, принциповість, самовідданість, мужність, героїзм. 2. "Сформованість досвіду морально-вольової поведінки", що визначає можливості учня до реалізації морально-вольового потенціалу, а саме: досвід морально-вольової поведінки у спортивній діяльності та поведінки в соціальному середовищі. 3. "Сформованість колективістських якостей", що характеризувала участь учнів-дзюдоїстів у командних змаганнях, колективних заходах. 4. "Теоретичні знання із дзюдо" – виступали не як другорядне доповнення до морально-вольового виховання, а як важлива й невід'ємна його частина. Засвоєння необхідної системи знань, умінь і навичок з історії та теорії підготовки в дзюдо розширювало і формувало в учнів науково-пізнавальний потенціал, сприяло кращому оволодінню технікою і тактикою ведення поєдинків, формувало особистість. 5. "Загальний рівень підготовленості в дзюдо" – характеризував рівень підготовленості (фізичної, технічної, тактичної, психологічної, теоретичної) та рівень досягнення дзюдоїста у спортивних змаганнях.

Педагогічний формувальний експеримент у цілому був спрямований на забезпечення процесу морально-вольового виховання учнів-дзюдоїстів і передбачав виконання як учнями, так і тренерами певних умов:

- отримання кожним учнем правильної, з точки зору морально-вольового виховання, установки на сенс його занять єдиноборством, тобто формування в учнів уявлення, що заняття дзюдо необхідні їм як інструмент самовдосконалення фізичних і моральних якостей; виховання вольового характеру; гуманного, великодушного та шанобливого ставлення до людей;

- вивчення історії, етикету дзюдо, групової саморегуляції, самоконтролю та

parents and teachers;

- the use of an individual approach to provide students with maximum opportunities for the development of moral and volitional qualities and abilities for the benefit of the team;

- systematic and mandatory diagnosis of the moral and volitional upbringing of students, tracking the dynamics of their personality development and sportsmanship;

- development of students' motivation for judo classes, sports, youth oriented events, joint collective participation in public life;

- involvement of the best judoka trainees in instructor and referee practice;

- providing psychological support and objective assessment of students' performances at competitions, motivating them to achieve high results, focusing attention on students' achievements in mass media, etc.

Judo classes proved to be the most effective in the process of development of speed and strength of the trainees, which are important for maintaining and increasing high work capacity, functional capabilities of the body, the formation of the musculoskeletal system, strengthening health and form the moral and willpower qualities of students, which was confirmed by indicators of the experimental work. All data obtained contains reliable statistical differences acquired before and after the experiment – $P > 0.01-0.001$ (Table 3).

контролю поведінки членів групи;

- виховання дисциплінованості, самостійності та організованості на початковому етапі тренувань, раціональне планування режиму дня, підготовки інвентарю та спортивного залу до занять;

- постійна взаємодія тренера з батьками та вчителями;

- використання індивідуального підходу для надання учням максимальних можливостей для розвитку морально-вольових якостей та здібностей на користь колективу;

- систематична й обов'язкова діагностика морально-вольової вихованості учнів, відстеження динаміки розвитку їх особистості та спортивної майстерності;

- розвиток мотивації в учнів до занять з дзюдо, спортивних, юнацьких і молодіжних заходів, спільної колективної участі у громадському житті;

- залучення кращих учнів-дзюдоїстів до інструкторської та суддівської практики;

- надання психологічної підтримки й об'єктивної оцінки виступам учнів на змаганнях, мотивування їх для досягнення високого результату, висвітлення досягнення учнів у засобах масової інформації тощо.

Заняття з дзюдо найбільш ефективно впливають на розвиток швидкісно-силових якостей, які мають важливе значення для збереження і підвищення високої працездатності, функціональних можливостей організму, формування опорно-рухового апарату, зміцнення здоров'я та формують морально-вольові якості учнів, що було підтверджено показниками експериментальної роботи. Усі досліджувані показники мають достовірні статистичні відмінності, отримані до експерименту і після його завершення – $P > 0,01-0,001$ (табл. 3).

The dynamics of indicators of moral and volitional behavior of judo students during the formative pedagogical experiment (n = 27, in points)

Indicators	Before the experiment	After the experiment	Difference	t	P
Moral-volitional qualities	6,9 ± 0,31	10,7 ± 0,33	3,8	2,79	>0,01
Moral-volitional behavior	6,4 ± 0,28	10,1 ± 0,35	3,7	2,77	> 0,01
Collectivistic qualities	5,8 ± 0,27	9,8 ± 0,31	4,0	3,13	>0,01
Judo theoretical knowledge	3,5 ± 0,24	9,4 ± 0,30	5,9	3,94	>0,001
Overall level of preparedness	3,7 ± 0,26	8,6 ± 0,29	4,9	3,68	>0,001

The introduction of the technology of moral and volitional training of judo students into the educational and training process significantly changed their attitude to sports, contributed to the improvement of value-motivational attitude to judo, developed in many of them the desire to improve their sports skills, perform sports classes and participate in city and regional competitions. The percentage ratio of students of the experimental group who achieved a high level of the studied indicators during the formative pedagogical experiment also changed significantly, an increase in the number of students with a high level of moral-volitional qualities by 14.8%, moral-volitional behavior – by 11.2%, collectivistic qualities – 25.9%, theoretical knowledge of judo – 25.9%, general level of preparedness – 18.5% (Table 4). The ratio of students who passed from a low to an average level considerably increased.

Упровадження технології морально-вольового виховання учнів-дзюдоїстів у навчально-тренувальний процес з дзюдо суттєво змінило їх ставлення до занять спортом, сприяло покращенню мотиваційно-ціннісного ставлення до дзюдо, розвинуло у багатьох із них бажання вдосконалити свою спортивну майстерність, виконати спортивні розряди та брати участь у міських та обласних змаганнях. Суттєво змінилося також і відсоткове співвідношення учнів експериментальної групи, які досягли високого рівня досліджуваних показників впродовж формуального педагогічного експерименту, зокрема, приріст кількості учнів, що мають високий рівень морально-вольових якостей на 14,8%, морально-вольової поведінки – на 11,2%, колективістські якості – 25,9%, теоретичні знання із дзюдо – 25,9%, загальний рівень підготовленості – 18,5% (табл. 4). Суттєво збільшився відсоток учнів, що які перейшли з низького рівня до середнього.

Table 4

Dynamics of indicators of moral and volitional behavior of judo students during the formative pedagogical experiment (n = 27, number / %)

Indicators	Level of preparedness	Before the experiment	After the experiment	Difference %
Moral-volitional qualities	Low	19/70,2	12/44,5	25,7
	Medium	8/29,6	11/40,7	11,1
	High	-/-	4/14,8	14,8
Moral-volitional behavior	Low	18/66,7	10/37,1	29,6
	Medium	9/33,3	12/44,5	11,2
	High	-/-	5/18,4	18,4
Collectivistic qualities	Low	21/77,8	9/33,4	44,4
	Medium	6/22,2	11/40,7	18,5
	High	-/-	7/25,9	25,9
Judo theoretical knowledge	Low	25/92,6	7/25,9	66,7
	Medium	2/7,4	13/48,2	40,8
	High	-/-	7/25,9	25,9

Overall level of preparedness	Low	19/70,4	11/40,7	29,7
	Medium	7/25,9	10/37,1	11,2
	High	1/3,7	6/22,2	18,5

It should also be noted that students (grades 10-11) during their studies did not receive a sufficient level of physical fitness due to the lack of state tests and a decrease in the requirements for main physical indicators of students in secondary schools, which significantly affected the initial level of their physical fitness, as well as the development of their moral and volitional qualities.

Conclusions and research perspectives. The developed technology of moral and volitional education of students by means of judo meets the requirements of integrity, openness, and mobility. It is part of the unified system of PE and constitutes a holistic education that allows to form special theoretical knowledge, technical and tactical skills and abilities, general and special physical qualities, harmonious development of forms and functions of the body, good health; moral and volitional qualities and aesthetic traits of character. Technology has its own purpose, tasks, methods, forms, means and content of the educational and training process, including moral and volitional education. Achieving the goal of moral-volitional education in the training process was determined by the teacher at each lesson and is adjusted depending on the physical condition of the students.

Prospects for further research are aimed at studying the relationship between the moral-volitional and speed-strength qualities of judokas.

Слід також зазначити, що учні 10-11 класів під час навчання у молодших класах не отримали достатнього рівня фізичної підготовленості в зв'язку з відсутністю державних тестів і зниженням вимог до фізичної підготовленості учнів загальноосвітніх шкіл, що суттєво відбилося на вихідному рівні їх фізичної підготовленості, а також і на розвитку морально-вольових якостей.

Висновки з даного дослідження. Розроблена технологія морально-вольового виховання учнів засобами дзюдо відповідає вимогам цілісності, відкритості й мобільності. Вона входить до єдиної системи фізичного виховання і становить цілісне утворення, яке дозволяє формувати в учнів-дзюдоїстів: спеціальні теоретичні знання, техніко-тактичні уміння і навички, загальні й спеціальні фізичні якості, гармонійний розвиток форм і функцій організму, добре здоров'я; морально-вольові якості й естетичні риси характеру. Технологія має свою мету, завдання, методи, форми, засоби і зміст навчально-тренувального процесу та морально-вольового виховання. Досягнення мети морально-вольового виховання в навчально-тренувальному процесі визначалося викладачем на кожному занятті і коректується залежно від фізичного стану учнів.

Перспективи подальших розвідок спрямовані на вивчення взаємозв'язку між морально-вольовими та швидкісно-силовими якостями дзюдоїстів.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

- Gryban, G.P. (2008). *Fizychnye vykhovannia i volia: monohrafiia [Physical education and will: a monograph]*. Zhytomyr: Vyd-vo "Ruta", 168 [in Ukrainian].
- Gryban, G.P., & Popko, I.V. (2014). Formuvannia moralno-volovykh yakostey u maibutnykh uchyteliv fizychnoyi kultury [Formation of moral and volitional qualities in future teachers of physical culture]. *Studentska sportyvna nauka – Student sports science: zb. nauk. prats*, 120-121 [in Ukrainian].
- Yeromenko, E.A. (2021). *Planuvannia ta orhanizatsiia pozaklasnoi roboty z boiovoho khortynhu v shkoli dlia ditei 10-11 rokiv: navch.-metod. posib. [Planning and organization of extracurricular work on combat horting at school for 10-11 years old children: teaching*

manual]. Min-vo osvity i nauky Ukrainy, Instytut modernizatsii zmistu osvity. Kyiv: HS "NFBKhU", 119 [in Ukrainian].

4. Zhelanova, V.V. (2017). Moralno-volovi yakosti osobystosti yak syttyeva determinanta formuvannya "navychok XXI stolittya" [Moral and volitional qualities of the individual as a significant determinant of the formation of "21st century skills"]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: "Pedahohika. Sotsialna robota" – Scientific journal of Uzhorod University. Series: "Pedagogy. Social work"*, vyp. 2 (41), 99-101 [in Ukrainian].

5. Kraynyuk, O.P. (2015). Modelyuvannya systemy moralno-volovykh yakostey studentiv u protsesi fizychnoho vykhovannya [Modeling of the system of moral and volitional qualities of students in the process of physical education]. *Modelyuvannya ta informatsiyi tekhnolohiyi u fizychnomu vykhovanni i sporti – Modeling and information technologies in physical education and sports: materialy XI Mizhnap. nayk. konf. Kharkiv*, 27-30 [in Ukrainian].

6. Kovalova, Yu. (2014). Pidhotovka maybutnoho vchytelya fizychnoyi kultury do formuvannya moralno-volovykh yakostey v uchniv starshoho shkilnoho viku [Preparation of the future teacher of physical education for the formation of moral and volitional qualities in students of high school age]. *Naukovi zapysky: zbirnyk naukovykh prats [Kirovohrad. derzh. ped. un-tu imeni Volodymyra Vynnychenka]. Seriya: "Pedahohichni nauky" – Scientific notes: a collection of scientific works [Kirovohrad. State ped. Volodymyr Vinnichenko University]. Series: "Pedagogical Sciences"*, vyp. 131, 106-109 [in Ukrainian].

7. *Nova ukrajinska shkola: poradnyk dlya vchytelya [New Ukrainian school: a teacher's guide]* (2017). / za zah. red. N. Bibik. Kyiv: TOV "Vydavnychiy dim "Pleiady", 206 [in Ukrainian].

8. Ponomarov, A.A. (2019). Osoblyvosti moralno-volovoho samovykhovannya inozemnykh studentiv pershykh kursiv [Peculiarities of moral and volitional self-education of first-year foreign students]. *Aktualni pytannya lnhvistyky, profesiynoyi lnhvodydaktyky, psykholohiyi i pedahohiky vyshchoyi shkoly – Current issues of linguistics, professional language didactics, psychology and pedagogy of higher education: zb. statey IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Poltava, 7-8 lystopada 2019 r.)*. Poltava: Vyd-vo "Astraiia", 324-328 [in Ukrainian].

9. Sarnavskyy, M.O. (2019). Sutnist moralno-volovykh yakostey osobystosti ta znachennya nastilnykh intelektualnykh ihor u yikh formuvanni [The essence of the moral and volitional qualities of the individual and the importance of intellectual board games in their formation]. *Problemy reformuvannya pedahohichnoyi nauky ta osvity – Problems of reforming pedagogical science and education: materialy nauk.-prakt. konf. (m. Uzhhorod, 15-16 lyutoho 2019 roku)*. Kherson: Vydavnytstvo "Molodyy vchenyy", vyp. 140, 186-194 [in Ukrainian].

10. Tuchynska, T.A. (2021). Moralno-volove vykhovannya v protsesi fizychnoho vykhovannya ta zanyat sportom [Moral and volitional education in the process of physical education and sports]. *Perspektyvy, problemy ta nayavni zdobutky rozvytku fizychnoyi kultury i sportu v Ukraini – Prospects, problems and existing achievements of the development of physical culture and sports in Ukraine: materialy IV Vseukr. elektronnoyi konf. "COLOR OF SCIENCE"*, (Vinnytsya, 29 sichnya 2021 r.) / red. A.A. Diachenko. Vinnytsya: Vinnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Mykhaila Kotsiubynskoho, 171-180 [in Ukrainian].

Received: April 20, 2022
Accepted: May 28, 2022